

Десять міфів про миротворчий діалог

Олена Захарова

спеціально для Української правди

<https://www.pravda.com.ua/columns/2017/03/21/7138650/>

Три роки війни позначилися на суспільних настроях, поляризуючи нас у ставленні не лише до економічної співпраці України з окупованими територіями, соціальної підтримки громадян, що перебувають на непідконтрольній частині, але й взагалі у питанні будь-яких діалогів між громадянами по різні боки лінії розмежування, і, звісно ж, загалом співпраці на рівні Україна-Росія. А будь-яка поляризація, як прояв крайнощів у сприйнятті, кристалізується упередженістю та помилковими оцінками. Так народжуються міфи.

Небезпека у плеканні міфів полягає в їхній замкненій суті: з одного боку вони живляться пропагандою та маніпуляціями, з іншого - самі стають джерелом такої пропаганди. Тому дуже важливо розвінчувати міфи. Особливо, якщо йдеться про таку тонку і чутливу для українців тему, як миротворчі діалоги, їх суть у сьогоdnішній ситуації, роль держави та громадянського суспільства, а також вчасність і мета.

Можна говорити про десять міфів, які чітко прослідковуються та впливають на формування громадської думки.

Міф 1. Завтра Путін помре – і Україна розквітне

Це рожева мрія українського інфантилізму! Хотілося б вірити в таку казку, але казки для дітей, а вирішувати складні задачі можуть лише дорослі. Зі зміною влади у Росії не факт, що зміниться політика Кремля щодо України або не стане ще агресивнішою (а така загроза також існує). Навіть якщо відбудеться щось неймовірне і завтра до влади прийдуть російські ліберали, їхнє бачення України хоч і відрізняється від нинішнього кремлівського, але не співпадає з українським. І на це є низка системних причин, включаючи російську колективну свідомість та електоральні процеси, від яких будь-які політики є залежними.

Тому виникає питання: що нам робити з Росією? Чи хтось сподівається, що Росія зникне з-під наших кордонів, коли ми почаклуємо над картою? Треба визнати факт: це наш сусід і не маємо змоги змінити квартири. І дуже небезпечно своє щастя та процвітання перекладати на зовнішні фактори та процеси, віктимізуючи себе, а не брати відповідальність за це на себе.

Росія, звичайно, агресор, але питання має стояти по-іншому: що ми маємо зробити, щоб в майбутньому запобігти новим проявам агресії? Для усіх радикально налаштованих громадян слід розуміти, що для будь-якої успішної взаємодії необхідно ретельно вивчити особливості протилежної сторони. При цьому слід користуватися не тими уявленнями, які кремлівські стратеги намагаються ін'єкувати нам з екранів телевізорів та за допомогою офіційної пропаганди, а реальними, що є значно складнішими за пропагандистичні образи.

Так ось, у прямому спілкуванні під час діалогів ми маємо змогу зустрічатися з реальними людьми, а не телевізійними образами, розуміти, на чому будуються їхні переконання, що насправді вони думають та як будуть діяти в тих чи інших ситуаціях. Розуміючи їх бачення, ми можемо краще розуміти, як нам діяти у ситуації, що склалася. Адже, якби кремлівські стратеги настільки якісно розуміли світоглядні основи українців, вони б ніколи не вдалися до провальної кампанії “за Новоросію”.

Міф 2. Завтра – “Донбаснаш і Кримнаш” і усі проблеми вирішено

Ще одна дитяча омана. Повернути території (військовою силою чи політичним шляхом) легше, ніж повернути серця людей та налагодити співпрацю з ними. А для чого нам території із вороже налаштованим населенням? Той факт, що далеко не всі, хто лишився на окупованій частині, нетерпимі до України, нічого не змінює, адже ворожість сповідує частина, яка спроможна “робити погоду” і суттєво впливати на соціальні настрої. Так, ми знаємо, що вороже ставлення до України формується російською пропагандою. Але на що спираються російські технологи, якими страхами та очікуваннями цих людей маніпулюють, чому це діє на одних і не діє на інших, і які можуть бути запобіжники від такого впливу?

В інформаційну епоху неможливо просто перекрити потік інформації, як це було в радянські часи. І навіть на це Україна наразі об’єктивно не має ресурсів. Тому успішними можуть бути лише асиметричні інформаційні стратегії, а щоб їх розробити, треба розумітися в цих тонких процесах. Саме діалоги дають такий матеріал для розуміння та подальшої розробки державних стратегій щодо реінтеграції. Крім того, комунікація за принципом «від людини до людини» є одним з таких асиметричних каналів впливу, більше того, саме стратегія народної дипломатії відновлення зв’язків сприяє поверненню.

Міф 3. Діалог ведеться для “замирення”

За результатами діалогів можуть бути складені рекомендації для осіб, що приймають рішення, але результатом діалогу не є вироблення спільної позиції. Як свідчить світова практика, говорити про примирення можна починати лише з наступного покоління, яке прийде після того, що застало військову його фазу. Але із нинішніми поколіннями можна говорити про пошук шляхів деескалації конфлікту.

Українсько-російський діалог або діалог українських активістів із жителями ОРДЛО не може сам по собі призвести до “замирення”, оскільки ніякий конфлікт не можна вирішити чи замирити, поки не знайдені способи задоволення інтересів сторін чи їхньої трансформації. І ось діалог покликаний шукати такі більш тонкі та інклюзивні способи задоволення інтересів різних груп.

Міф 4. Діалогові процеси знаходяться поза правовим полем України

Діалог між групами громадян, що проживають по різні сторони лінії зіткнення, не тільки не заборонено, а й рекомендовано [Розпорядженням Кабінету Міністрів від 11 січня 2017 р. № 8-р](#). Більше того, такий діалог вважається частиною державної політики щодо

окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

Зокрема, пункт 13 Плану заходів передбачає *“сприяння проведенню “народної дипломатії” з метою підтримки постійного діалогу безпосередньо між різними групами громадян, що проживають по різні боки лінії зіткнення”*. Така діяльність спрямована на *“залучення представників міжнародних організацій з досвідом медіації з метою мирного врегулювання конфліктів, започаткування діалогу між особами, що проживають на неконтрольованій та контрольованій території”*. Більше того, рекомендується *“залучення молоді та жінок до громадянського руху через програми, що сприятимуть їх ролі як миротворців, підтримка організацій громадянського суспільства у сфері сприяння структурованим діалогам з питань заохочення толерантності”*.

Таким чином, проводячи діалоги, громадянське суспільство напряму виконує Розпорядження Кабінету Міністрів та дає матеріал державним органам для звіту про виконання цього документу.

Крім того, залучення до таких процесів жінок є складовою [Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року](#).

Міф 5. Діалог – це переговори

Діалог не є переговорами, бо він не націлений на вироблення якогось рішення сторонами з метою його подальшої імплементації.

Під час переговорів сторони намагаються переконати один одного у правильності своїх підходів та змусити іншу сторону прийняти рішення, яке найбільше задовольняє потреби першої сторони. Переговори зазвичай відбуваються із змагальних позицій сторін.

Діалог же націлений на те, щоб прояснити позиції іншої сторони, щоб мати змогу зрозуміти, що впливає на формування тієї чи іншої позиції, які очікування чи страхи стоять за такою позицією. Діалог не має на меті переконати іншу сторону в своїй правоті, він має констатувати різницю підходів та допомогти розуміти, що при цій різниці кожен може зробити, щоб знизити гостру фазу конфлікту.

Тобто, якщо переговори спрямовані на виграш, то діалог спрямований лише на розуміння відмінностей у позиціях сторін.

Міф 6. Миротворчість означає виключно припинення вогню

Термін “миротворчість”, який зазвичай включає в себе невійськові засоби досягнення миру, часто використовують для характеристики будь-якої діяльності, спрямованої на зупинення конфлікту і відновлення миру.

У міжнародній практиці виділяють чотири форми міжнародної “миротворчої” діяльності, які представив Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос-Галі у доповіді “[Порядок денний для миру](#)” у 1992 році: превентивна дипломатія, миротворчість (peacekeeping), підтримання миру (peacekeeping) та постконфліктне миробудівництво (peacebuilding).

Під дією російської пропаганди поняття “миротворчість” в Україні значно звузилося та у громадській свідомості часто помилково сприймається як “підтримання миру”, а в найгірших випадках як “примус до миру”. При цьому опускається чи не найтриваліший і не найскладніший аспект постконфліктного миробудівництва – діяльності на різних рівнях заторкнутих конфліктом спільнот з метою врегулювання глибинних причин конфлікту і недопущення його повторення. Успішна реалізація цих компонентів призводить до появи “сталого миру”, тобто досягнення системного балансу інтересів, за якого відновлення конфлікту немислиме і невинно.

Миротворчі діалоги працюють саме у площині постконфліктного миробудівництва і направлені на створення стійкого миру, в тому числі після припинення бойових дій.

При цьому треба розуміти, що мир – це поняття набагато ширше за припинення вогню, мир ще не настає одразу після припинення бойових дій, а тому, ті задачі, в рамках яких працюють діалоги, мають мету не тільки на сьогодні, а й на майбутнє.

Міф 7. При конфлікті між країнами неможливі контакти на рівні громадянського суспільства

Традиційними та найбільш відомими засобами врегулювання конфліктів є засоби офіційної дипломатії, яка також має назву “перший напрям дипломатії” (official diplomacy or track one diplomacy). Офіційна дипломатія вважається головним інструментом миротворчості у зовнішньополітичній діяльності держав та реалізується через дипломатів, високопосадовців, глав держав, маючи на меті вплив на структури політичної влади.

Але є низка випадків на кшталт гібридної війни, коли можливості офіційної дипломатії є обмеженими. Той же Мінський формат є гібридним напівофіційним переговорним процесом, оскільки в нього не включені офіційні представники української влади з метою запобігання посиленню легітимізації представників ДНР / ЛНР в очах міжнародного співтовариства.

Крім цих форматів також виділяють “другий напрям дипломатії” (track two diplomacy) або неофіційну дипломатію. Це є неформальною взаємодією між представниками груп чи націй, що протистоять одна одній, яка спрямована на розробку стратегій врегулювання конфлікту, а також впливу на громадську думку, мобілізацію людських та матеріальних ресурсів з метою врегулювання конфлікту. “Другий напрям дипломатії” ні в якому разі не заміщує “перший напрям” – офіційну дипломатію, але компенсує обмеження, які накладаються на лідерів у зв’язку із необхідністю відповідати очікуванням своїх груп підтримки. Більше того, “другий напрям дипломатії” покликаний доповнювати офіційні переговори “першого напрямку дипломатії”.

Миротворчі діалогові процеси відбуваються саме на другому напрямі дипломатії і є широко визнаними у світі, передусім під час конфліктів. Перевага таких процесів також у

тому, що вони можуть відбуватися по різних суспільних напрямках – бізнес, спорт, наука, НГО, релігійні громади, молодь, гендерні питання тощо.

Міф 8. Громадянське суспільство в Росії діє лише по рекомендаціям владних структур

Це є небезпечне узагальнення, при якому усіх намагаються причесати під один гребінь. Справді, можливості громадянського суспільства в Росії є незрівнянно вужчими, ніж можливості українського громадянського суспільства. Але люди, які не погоджуються із позицією владних структур в Росії є, інакше вже ніхто б не виходив на одиночні протести. І ризики, під які підпадають ці люди, є набагато більшими – це ризики втрати свободи, здоров'я та життя – власного або рідних людей. Участь в українсько-російських діалогах будуть брати якраз ті, хто хоче розібратися, що ж відбувається насправді, і це можливість для них почути це з перших вуст.

З однієї сторони ми звинувачуємо російське громадянське суспільство, що воно нічого не робило і нічого не робить, щоб демократизувати діючу владу, з іншої сторони такими заявами ми знецінюємо роботу всіх тих, хто щось в цих «драконівських» умовах намагається робити. Знецінюючи роботу таких людей, ми підносимо неоціненний подарунок кремлівським стратегам.

Крім того, у низці випадків взаємодія з російськими громадськими організаціями є єдиною можливістю отримати інформацію про ситуацію на неконтрольованих територіях чи в Криму, особливо що стосується питань захисту прав людини чи справ політв'язнених українських громадян. Так, [Кримська польова місія](#), до складу якої входили передусім російські правозахисники, була єдиним джерелом інформації про порушення прав людини в Криму, і її звітами користувалися як Міністерство закордонних справ України, українські правозахисні структури, так і міжнародні організації.

Міф 9. Громадські організації Росії фінансуються лише з бюджету Російської Федерації

Так, справді, в Росії практично заборонено пряме фінансування громадських організацій з-закордону, оскільки згідно російського законодавства це перетворює їх на «іноземних агентів». Але існують альтернативи фінансування російських громадських організацій російською владою або прямому фінансуванню іноземними донорами. Є організації в РФ, що шукають можливостей обійти ці обмеження, втім, задля їх безпеки уникнемо писати про це детально. Разом з тим, порадимо усім бажаючим сходити в Музей-архів преси та дізнатися, як, наприклад, під час Холодної війни реалізовувалися та підтримувалися в Україні різні антирадянські кампанії.

Міф 10. Діалог може відбуватися після “покаяння” російської сторони та публічного визнання агресії

Путінська каральна машина працює дуже точно. Наприклад, за публічне заперечення приналежності Криму Росії людині загрожує кримінальна відповідальність з реальним строком обмеження волі. Чи зацікавленні ми, щоб ті громадські діячі та діячки, які в російських не демократичних умовах ще ведуть якусь правозахисну чи миротворчу

діяльність, завтра сиділи у в'язницях або виїхали за кордон? Якщо так, то можемо вимагати від них публічного визнання агресії та анексії, і Путін нам аплодуватиме. Крім того, люди, які займаються правозахисною та миротворчою діяльністю в Росії, точно не винні особисто в ситуації, що склалася, бо якраз вони чи не останні з могикан, хто щось робить, щоб змінити ситуацію. Більше того, серед них є такі, хто як раз свою відповідальність дуже болісно відчуває, як і провину в певному сенсі. Інша справа, що вони не мають публічного майданчику про це говорити, але саме діалоги дають їм можливість сказати про це тим українцям, котрі в змозі це чути.

Тому пам'ятаймо, що колективна відповідальність звичайно існує – але лише в тоталітарних системах – і це точно не те, що ми хочемо побудувати в нашій країні.

*Олена Захарова,
магістр міжнародної інформації,
дипломат у 2004 – 2011 рр.*